

Verslag college 4: Naar een onbevreesd openbaar bestuur

In oktober organiseerde ProDemos de collegereeks 'Mijn woede is wet'. Op maandag 29 oktober gaf prof. Dr. **Sarah de Lange** het laatste college en keken we naar hoe we tot een onbevreesd openbaar bestuur komen.

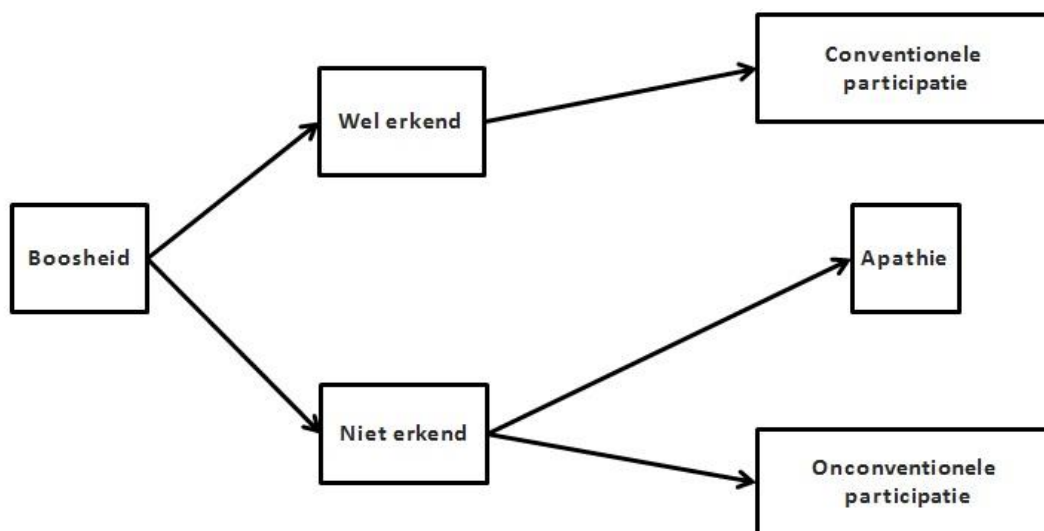
Boos, bozer, boost

Aan de hand van drie stellingen begint De Lange haar lezing.

- Ik ben wel eens boos
- Ik ben wel eens boos op de overheid/politiek
- Ik ben wel eens boos op de overheid/politiek en ik heb het gevoel dat de overheidspolitiek mij niet serieus neemt als ik boos ben

Wat duidelijk wordt, is dat de meeste mensen uit het publiek wel eens boos zijn op de overheid/politiek. De meerderheid gelooft daarentegen wel dat ze serieus genomen worden. Dit is een relatief goede afspiegeling van de samenleving vertelt De Lange. 60% van de samenleving heeft namelijk latente bezorgdheid en onbehagen en maar 5% van die groep is echter boos. Ook al is dit een relatief laag percentage, in absolute getallen gaat het alsnog om 850.000 mensen. De groep op zich is geen probleem. Er ontstaat pas een probleem wanneer de boosheid leidt tot grensoverschrijdend gedrag omdat deze mensen het gevoel hebben dat ze geen legitieme invloed hebben en controle uit kunnen voeren op het openbaar bestuur.

Het zit hem dus in de erkenning, want wanneer burgers zich wel erkend voelen, vallen ze onder de groep conventionele participatie. Mensen die zich niet erkend voelen, nemen daar geen genoegen mee. Deze laatste groep is volgens De Lange weer op te delen in twee groepen: de groep mensen die apathisch worden en de groep onconventionele participatie (zie schema). In deze groep zit het risico voor grensoverschrijdend gedrag en daar ligt de focus deze avond op.

Niet gehoord, niet gezien, niet erkend?

Bij de groep onconventionele participatie is sprake van twee tekortkomingen. Ten eerste gebrekkige descriptieve vertegenwoordiging. Hierbij is, of vindt iemand, de politiek geen goede afspiegeling van de samenleving en heeft iemand het gevoel ondervertegenwoordigd te zijn. En ten tweede, gebrekkige substantieve verantwoording. Mensen vinden dat hun mening niet of ondervertegenwoordigd is.

Maar ook maatschappelijke veranderingen hebben invloed op of burgers zich erkend en gehoord voelen. Twee huidige maatschappelijke veranderingen zijn:

- **Populisme:** een ideologie waar het volk aan een kant wordt gezet en de elite aan de andere kant. Hoewel dit tot op zekere hoogte een accurate observatie is, is het probleem dat er binnen populisme een morele tegenstelling wordt voorgesteld, vertelt De Lange. Het volk heeft een goed moreel kompas en zal altijd de juiste keuzes maken, en de elite is inherent slecht en corrupt.
De blootstelling aan populistisch gedachtegoed beïnvloed het vertrouwen in de democratie en politieke partijen. En dit zorgt weer voor een versterkend effect.
- **Affectieve polarisatie:** een term uit de politicologie en betekent dat er inhoudelijke tegenstellingen in de samenleving zijn en die groepen elkaars wereldbeeld afkeuren. Er wordt dan over elkaar gedacht als morele vijanden en de tegenstanders worden zo ontmenselijkt. Dit leidt vervolgens tot legitimatie van geweld en grensoverschrijdend gedrag.

Uitdagingen voor het openbaar bestuur

Deze maatschappelijke veranderingen zijn echter niet de enige uitdaging voor het openbaar bestuur. Protesten zijn tegenwoordig veel meer geïstitutionaliseerd en het gebeurt nu veel vaker dat brede groepen zich mobiliseren vergeleken met vroeger. Denk bijvoorbeeld aan de gasprotesten in Groningen, de protestacties omtrent Lelystad Airport, de zwarte pietendiscussie en de Turkse Nederlanders die protesteerden in Rotterdam.

De echte uitdaging nu is de spontaniteit van deze protesten. Ze worden geïnitieerd door één of een kleine groep burgers in plaats van organisaties en verspreid via sociale media zonder een duidelijke organisatie of eenduidige eisen. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de Oostvaardersplassen. Veel verschillende groepen kwamen samen, van boeren tot dierenrechtenactivisten, en zij hadden allemaal heel verschillende ideeën over wat er moest gebeuren. Of denk aan de protestacties rondom de intocht in Dokkum en de snelwegblokkade, vanuit één initiatiefnemer ontstond een hele beweging.

De overheid ziet hier in de knel. Protesten zijn namelijk een belangrijk signaal vanuit de samenleving. Aan de ene kant is demonstreren een grondrecht, maar aan de andere kant moet grensoverschrijdend gedrag, waar bewindspersonen vaak het doelwit zijn, niet getolereerd worden. Denk bijvoorbeeld aan de protesten die zijn aangekondigd bij moskeeën, door organisaties als Pegida en Identitair Verzet. Aan een kant wil je het protest zelf niet verbieden, maar is er een grote kans dat het escaleert als het in de buurt van een moskee plaatsvindt. Dit is een afweging die vaak gemaakt moet worden.

Oplossingen

De vraag is, hoe ga je met het dilemma van deze acties om? Zeker als je zelf, als bewindslied, vaak het doelwit bent. Vanuit minister Ollongren en de Vereniging Nederlandse Gemeenten moet er een 'Landelijke Ondersteuning Weerbaar Bestuur' komen. Dit is onderdeel van een advies om bestuurders beter te kunnen ondersteunen.

Dit zijn best wel zware maatregelen, maar eigenlijk is dit alleen het spreekwoordelijke doekje voor het bloeden, volgens De Lange. Je zit dan heel erg aan de kant van de weerbaarheid van de democratie, het zorgen dat je klappen kan ontvangen. Dit is echter niet goed genoeg, je moet veel ambitieuzer zijn. Dit noemen wij een antifragiele democratie: dus niet alleen de klap incasseren, maar die klap ook omvormen tot iets positiefs. Denk hierbij aan een quote van filosoof Karl Popper: "Institutions are like fortresses. They must be well designed and manned"

Het bemannen van de instituties, zoals Popper dat noemt, moet men continu doen en dus al vóórdát een protest escaleert.

In de essaybundel #Woest, dat eerder dit jaar werd gepubliceerd door de Raad voor het Openbaar Bestuur en onder redactie van Sarah de Lange en Jasper Zuure was, is een plan in elkaar gezet:

- Maak de democratie 'stormklaar'. Zorg voor een goede voorbereiding politieke gemeenschap
- 'De stilte voor de storm'. Signaleer de verontwaardiging van burgers tijdig
- 'Het opkomende stormtij'. Zoek de verbinding op met de verontwaardigde burgers
- 'De storm'. Handhaving van de openbare orde
- 'Na de storm'. Verzoening opzoeken tussen politieke vijanden

Wat is hiervoor nodig?

- Een investering in kleinschaligheid. Bijvoorbeeld één-op-één gesprekken. Mensen zijn allemaal verschillend en zij moeten de ruimte krijgen om gehoord te worden en dat ook zo voelen.
- Daarom moet er ook differentiatie aangebracht worden in burgers, conflicten en middelen.
- Investeer daarom ook in goede en slechte tijden want er zijn verschillende manieren om conflicten te voorkomen of op te lossen.
- Culturele verandering in overheidsorganisaties. Ook het ambtenarenapparaat moet deze investering in kleinschaligheid gaan toepassen en het 'in kaders denken' meer loslaten.
- Tot slot het geldt het adagium 'goed voorbeeld doet goed volgen'. Als politici geen duidelijke grenzen stellen, kun je niet verwachten van burgers dat zij die grens zelf vinden en zich daar vervolgens aan houden.

Professor de Lange eindigt het college met dit slotwoord: "Om te voorkomen dat de verontwaardiging van burgers leidt tot grensoverschrijdend gedrag dient het openbaar bestuur zijn handelen aan te passen aan de omstandigheden, maar te allen tijde te blijven staan en strijden voor democratische kernwaarden."